

פניה של הדרכה, שלמה ליבר

לומר זאת על רגל אחת: באופן כללי, בהדרכה, אנו מאירים, כך או אחרת, על שני פניה של האנליזה עצמה: הלא-מודע והאובייקט.

מודרך מספר על אנליזנט אחד, פרופסור מכובד ונודע. הוא מעלה 3 נקודות: הראשונה קשורה לנוהג של האנליזנט לא להגיע לעיתים לפגישות "בלא שום הודעה מוקדמת". לא מזמן זה קרה שוב. בפגישה שלאחר מכן, האנליזנט, המדבר בגרמנית, התחיל את הפגישה באומרו: "*Ich habe Sie am Dienstag versetzt*". המודרך שם לב לכפל המשמעות של משפט זה בגרמנית: 1. "לא הגעתי לפגישה ביום שלישי" ואם נדייק יותר בתרגום הגרמנית, בעברית היינו אומרים בלשון הסלנג: "הברזתי לך ביום שלישי", ו-2. "משכנתי אותך ביום שלישי". הנקודה השנייה היא חלום שאותו סיפר האנליזנט כשבועיים לאחר מכן: "חלמתי ש-B (בת זוגו) עובדת על משהו, משהו הנוגע לרוע האדם בחברה. על משהו שלא משלמים עליו כואות. כך שהועלתה השאלה, מהי עבודה טובה? הייתה לי ההרגשה שהיא עושה משהו טוב, היא מרפאה את החברה. חשתי זאת בחזה שלי, והתמלאתי בהרגשה מאד טובה וחמה". המודרך שואל: "רוע האדם"? והאנליזנט משיב: "כן, סוג של פושעים". הנקודה השלישית מעוררת מועקה של ממש אצל המודרך, והיא קשורה בתגובותיו של האנליזנט לקיטוע הפגישות. הוא מתרעם עליהם קשות, טוען כי אין הן תואמות את הנורמות ואת ההסכמים המקובלים בחברה, מכריז כי לא ימשיך באנליזה באם הדבר לא יפסק ועוד. בעקבות כך, המודרך מוצא עצמו מתלבט ומהסס מדי בחיתוך הפגישות, גם בשעה שהוא משוכנע למדי בתזמונם או בנחיצותן, ולא פעם דוחה אקט זה.

אמרתי למודרך, שהחלום המריח באפי מאירוניה כבדה, היווה הזדמנות טובה לשאול את הפרופסור המכובד, העוסק בענייני מוסר וחברה, משהו על "פשעיו" שלו. המודרך משיב כי הדבר לא עלה כלל על דעתו, אך בזה הרגע הוא נזכר ב"פשע" אחד עליו סיפר לו לפני האנליזנט: "בגיל 14 לערך, בעת ששהה בבית הכפר של הוריו וסביו, הלך יחד עם חברתו, שהייתה כמדומה חברתו הראשונה, למסעדה המקומית, היחידה באזור. הם הזמינו משהו מתוק, גלידה כנראה. הגלידה לא הייתה טעימה, אני מניח שהקצפת שהתווספה לגלידה כבר לא הייתה טובה. אז הוא החליט באופן ספונטני לא לשלם ופשוט לחמוק משם יחד עם חברתו. משפחתו הייתה ידועה היטב בסביבה, ובעל המסעדה פנה אליה כדי להתלונן... אה! אני נזכר עכשוו כי לאחר שעזבו את המסעדה, לאחר ארוחת-החנם, בדרך אל ביתם, היה ביניהם משהו, לא מין ממש, אבל משהו בכיוון זה..."

- מדובר אפוא בענייני תשלום, בכסף, אמרתי. כיצד הוא משלם לך?

- או... כן, לפני כל פגישה, במזומן על פי רוב.

- לפני הפגישה!?

- כן, כי הייתה בעיה עם כך... האנליזנט התעכב ומשך את הזמן בסיום הפגישה, ובעיקר לאחר פגישה קצרה, באמצעות ההתעסקות בענייני תשלום, כמו חיפוש הארנק בתיקו, ספירת הכסף וכדומה. זה היה יכול להמשך כמה דקות. חשתי כי כל האפקט שעשוי היה להיות טמון בחיתוך הפגישה ובסיומה היה מתפוגג על ידי כך. לכן בקשתי ממנו לשלם בתחילת הפגישה.

- איך הוא קיבל זאת?

- לא עשה מזה שום עניין... משלם מיד וכפי שצריך... באמת מפתיע, אם אני חושב על כך עכשיו.

- על מה, אם כן, מזדרז המטופל לשלם? שאלתי. האם ייתכן והוא משלם על ה"הרוע" ההוא: על הגלידה שהזמין ולא שילם עליה ואחר כך אף הגדיל לעשות ו"התמלא", כמו בחלום, "בהרגשה טובה וחמה בחזה", כלומר התענג על "הדובדבן שבקצפת": על בת זוגו ל"פשע"? כשאתה קוטע פגישה, אתה כמו "גלידה לא טובה", או אם נתייחס לחלום: "עבודה לא טובה", שעליה היה נהנה מאד לא לשלם או לשלם "לא כראוי". אבל זה נראה רק כ"תנאי" לבאות, לקצפת שבדרך...

-נהנה "להבריז" לי? (המודרך פורץ בצחוק) אם כן, אז זה לא רע, זה אפילו די ממזרי מצדי, לא חשבתי על כך בכלל כשהצעתי לו זאת: הוא משלם לי בתחילת הפגישה כדי שלא "בריז" לי בסופה.

- לא, זה לא רע בכלל, ואם נתייחס לכפל המשמעות של המילה בגרמנית, אתה מעין משכונאי שלו. ואפילו המשכון שלו עצמו, אבל עוד נראה מהו באמת חובו ואיך הוא עומד לפרוע אותו...או אותך... מעבר לאידיאל המקצועי של "הבראת החברה".

- זה בעצם די רציני, אז אולי עדיף פשוט לחתוך את הפגישות ושישלם בסופן...

-כן, אבל בסופו של דבר, בדיעבד, אפשר לומר כי אופן התנהלותך בלא-דעת באנליזה הייתה תגובה לאופן בו הוא מיקם אותך בה, בהתאמה לאובייקט-משכון שלו, שטעמו המדויק עוד צריך להתברר. אבל, אתה יודע מה? גם האנליטיקאי הוא מעט "פושע" בשעה שהוא חותך את הפגישות, אבל זה "פשע" אחר, "פשע" כנגד שלטונו של מושג הזמן הקונבנציונלי וכנגד השיח הרווח המשווה ישירות בין זמן לכסף. מדובר ב"פשע" שהוא אתיקה אחרת, שיח חברתי אחר.

אין זה וודאי ה"הכול" של ההדרכה, אבל אם צריך אני לומר מה היא עבוי לבה של ההדרכה – שמא אומר "אידיאל ההדרכה" שלי? - אז זאת אומר: להפוך את הקושי המתגלה באנליזה או את דאגתו ומועקתו של המטפל לסוג של "ידע שמח", ולפעמים לידע שהבדיחה עם קשריה ללא-מודע, הוא האפקט שלה. הלא מודע הוא השיח של האחר, ופעמים המדריך, ברגעים מסוימים של קיפאון או שיתוק באנליזה, ואלה אינם חסרים על פי רוב, יכול לתפוס בו את מקומו הרגעי. זה מה שעשוי לשחרר את האיווי ולרענן משהו מן העמדה שהתאבנה.

אך מאידך, לפעמים ההפך הוא נכון: להסב את הידע ה-כמו "אובייקטיבי" שעמו מתעטף לעיתים המודרך, או אפילו ידע שהמסמנים הייחודיים שעלו בפגישות לכדו - את עודף המובן - למועקה מסוימת, ל"רצינות" מסוימת, העשויים להעיד על עולו של ממשי או על גבולות המובן ועל ערך האקט האנליטי. לא פעם ההתוודעות להם כרוכה בשתיקה או בחיתוך הפגישות או בהצבעה על המקום שבו שוכן המודרך בהעברה, ובעיקר על מקומו כמראית-עין של אובייקט a.

וכך, במתח הזה שבין לא-מודע לאובייקט, בין "ידע שמח" למועקה, בין הבניה לאקט – נעה מטולטלת ההדרכה...

אולם, כך או כך, הפונקציה של ההדרכה טמונה בהפניית המודרך אל עובדת נוכחותו באנליזה, שהרי, בראש ובראשונה, כפי שאומר לאקאן, "הנוכחות של האנליטיקאי היא עצמה גילוי של הלא-מודע"^[1] ויש אפוא "להכליל אותה בתוכי המושג של הלא-מודע"^[2]. ומזווית מעט שונה, אם להשתמש במשפט המשקיף למרחק של ז'. א. מילר, "האנליטיקאי הוא חלק מן התמונה הקלינית"^[3] אשר אותה הוא מצייר לפנינו.

Lacan, J., *The Seminar, Book XI, The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*, [1]
Hoggarth Press, London, 1977, p. 125.

[2] שם, ע"מ 127.

[3] מתוך: Miller J-A, "Speaking through one's body", *Hurly Burly* 11, May
2014